

Záchranný výzkum středověkého Starého Města v poloze „Za zahradou“, k. o. Uherské Hradiště

ROBERT SNÁŠIL

Úvod

Záchranný archeologický výzkum středověkého osídlení v Uherském Hradišti-Starém Městě v poloze „Za zahradou“ vedený autorem, byl vyvolán celospolečenskou objednávkou, připravovanou výstavbou mateřské školy a zdravotního střediska. Lokalita se nachází v centru Starého Města, v prostoru zrušených zahrad, severně od náměstí Hrdinů a jižně od polohy „Na valách“. Východní část je omezena Huštěnovickou ulicí, západní Školní a severní Jezuitskou ulicí. Obdélníková plocha je orientována západ-východ. Výzkum probíhal ve dvou sezónách, v roce 1977 po dobu 6 měsíců a v roce 1978 po dobu 4,5 měsíce. Na ploše asi 15 900 m² bylo prozkoumáno 156 sídlištních objektů a 1 středověký kostrový hrob. Ze všech objektů vedených pod 144 evidenčními čísly bylo získáno kromě množství vzorků určených pro speciální determinace a laboratorní analýzy, celkem 32 249 artefaktů a jejich zlomků.

Shrnutí předběžných výsledků:

Při sídlištní kontinuitě představují objekty datované do 13. až 17. století časový úsek trvající necelých 500 roků. Zároveň se vyčlenily tři výraznější časové horizonty: A) prvních šest až sedm decenií 13. století, B) konec 13. až 1. polovina 14. století, C) konec 14. až počátek 17. století. Přitom horizont A a B byl zastoupen na celé zkoumané ploše, horizont C převážně v jižní části: A souvisí s osídlením trhové vesnice Veligradu, B s Veligradem po ztrátě trhových práv přenesených do nového města (Uherské Hradiště), částečném vysídlení obyvatel vesnice a počátečním obdobím, kdy byl Veligrad přejmenován na Staré Město, C s počátky zástavby severní fronty dnešního náměstí Hrdinů.

Horizont A

Západní a střední část plochy byla od východní oddělena po celé šířce 5 m širokým a 2 m hlubokým příkopem, probíhajícím v délce přes 70 m v mírném oblouku ve směru sever-jih. Příkop byl ze západní strany doprovázen asi hlinitým náspem, na němž byla případně vybudována jednoduchá dřevěná palisáda. Z nálezových okolností vyplývá, že útvar vznikl někdy počátkem 13. století a zanikl po polovině téhož století. V rámci opevněné trhové vsi plnil vnitřní, dílčí obrannou funkci a zároveň členil od sebe dva samostatné sídelně výrobní celky. Západně od něj se nacházela téměř výhradně obytná stavení pre-

zentovaná již jen zbytky hliněných kopulovitých otopných pecí. Ty se soustřeďovaly nejvíce na nejzazší západní straně. Doprovázeny byly nanejvýš jen ojedinelými zásobními jamami. Západně od příkopu byla umístěna i umělá vodní nádrž — tzv. kal, vybudovaná již v 1. polovině 13. století a známá jako „žabinec“ ještě v 18. a 19. století. Byla tu zjištěna pravděpodobně i kovolitecká pec. Na západ od příkopu zcela chyběly objekty související s hospodářským provozem, jako chlévy, stáje apod. Nejzávažnější nález umožňující charakterizovat tuto západní část představuje 6 vápenek s vtesávanými milířovitými hliněnými pecemi, v nichž se páčil vápenec výhradně štípaným dubovým dřívím. Při naprosté typologické shodě se ve vápenkách vyrábělo vápno jednotným technologickým postupem. Tyto dva obecné základní znaky jsou naprosto přesvědčivým důkazem, že zdejší řemeslná výroba vápna byla plně specializovaná a v maximální míře profesionalizovaná. Provozovaná byla tedy odborníky z povolání, soustavně, nejspíše celoročně, čímž získává výroba vápna v trhové vsi Veligradu výrazný charakter městského řemesla zcela odloučeného od zemědělské výroby. Areál západně od příkopu tedy charakterizují jako sídelně-výrobní jednotku, seskupení řemeslníků jediné profese — jako vápenickou kolonii. Protože vápenky reprezentují konstrukčně i výrobně-technologicky zcela jednotný a vyhraněný typ, zavádím pro ně termín „veligradské vápenky“.

Na východ od příkopu lze předpokládat další výrobní okrsek, tentokrát hrnčířský. Byly tu objeveny 4 objekty vyplněné keramikou jednotného charakteru, dosud nepoužitou (bezuché hrnce se svisle až kalichovitě vytaženým vysokým okrajem). Vyskytly se i defektní zlomky, vypálený hliněný váleček atd. V jednom z hliníků byl objeven zbytek hrnčířské pece — zadní část komory a roštu. Jednalo se původně o hliněnou kopulovitou milířovitou vertikální pec s roštem, určenou nejspíše k vypalování oxidačního zboží. Zda šlo o specializovanou výrobu, jak naznačuje dosavadní zpracování keramických zlomků, prokáže až jejich další analýza. Další výrobní činnost — výroba dřevěného uhlí — je doložena nálezem milířiska; je to kruhová jáma o velkém průměru, vyplněná vrstvami spáleného dřeva, překrytá vrstvou mazanicových zlomků a doprovázená tahovým kanálem. Součástí horizontu A je možná i kovárna a snad i rozsáhlá polozemnicová stavba (alespoň její starší fáze) s kúlovými vzpěrami krovů vytvářejících z vnitřního prostoru třílodí a srubovou konstrukcí stěn, doprovázená hospodářskou přístavbou a pomocnými, funkčně dosud bližší neurčenými zahluobenými objekty. Ve východní části byly dále zachyceny samostatné hospodářské objekty, zásobní, odpadní a exploatační jámy a zbytky hliněných pecí jako doklady dalších obydlí.

Horizont B

Po zasypání příkopu nejpozději v 60. letech 13. století se plocha zcelila, objekty (pece) jsou budovány i na výpni příkopu. Tehdy tu žilo především zemědělské obyvatelstvo, což odpovídá i charakteru prosté vesnice, na niž opět upadl Veligrad po ztrátě trhových práv po roce 1257, a kdy byla patrně především řemeslnická část obyvatelstva nucena přesídlit do nového města (Uherské Hradiště). Tuto skutečnost dokumentují právě nálezy hospodářských objektů: vedle zásobních jam to jsou sklípky, chlévy, stáje, kotce a komory. Stavení jsou prokázána opět zbytky hliněných pecí. Do tohoto horizontu náleží i zánik dvou studní s šachticemi zpevněnými kamennou plentou kladenou nasucho a s obvodovou čtvercovou výdřevou dna, provedenou pod kruhovou plentou srubovou technikou: v jednom případě zaklínováním, ve druhém na záseky (rybina). Sem náleží i další vývojová část či pokračování existence oné

polozemnicové stavby, přežívá i kovárna. Nově byla vybudována cisterna na povrchovou a dešťovou vodu. V inventáři se objevuje více železného hospodářského nářadí (nože, nástroj na odstraňování kůry, srpy, podkovy, ostruhy, přibývá hřebíků atd.) a rozšiřuje se značně i sortiment keramiky: vedle hrnců s výraznými znaky hradištní tradice jsou to zvoncovité i ploché terčovité poklice, poklice s ouškem, džbány, poháry, hrnky s uchem, konvice s výlevkou, trojnožky, košíky se třmenovým uchem apod. Stavby, s výjimkou zahlobených částí studní, byly nadále dřevěné, pomocné hospodářské objekty měly proutěné stěny omazané hlinou.

Horizont C

Nejmladší horizont je v počtu objektů nejméně zastoupen. Objekty vytvářejí v podstatě „humna“ počáteční fáze dnešní zástavby nám. Hrdinů. Vedle typologicky shodných hliněných pecí datovaných i mincovními nálezy byla objevena rozsáhlá zahlobená pekárna se dvěma přestavbami, zahlobená obilnice (?), chlév a veliká stáj s močovými jímkami vyhloubenými do dna. Převažně glazovaná keramika je co do tvarů shodná v podstatě s keramikou z horizontu B. Převládají štíhlé jednoduché hrnce a hrnky a především trojnožky. Zmnožuje se rovněž výskyt kachlů. Do této doby, ale i dále, přežívá vodní umělá nádrž. Sem náleží i nález kostry (počátek třicetileté války), u níž byl nalezen nůž a v plátěném váčku při levém boku, se zdrhovadly ukončenými kovovými (olověnými?) ozdobami, 6 mincí a kostěný hřeben.

Z á v ě r

Záchranný výzkum Slováckého muzea spojený s řadou expertíz a doplňkových průzkumů byl proveden metodami uplatňovanými především při systematických výzkumech. Přispěl nejen k urychlení výstavby společensky významných objektů při značné finanční úspoře na vlastní výzkum, ale přinesl i podstatné, zcela netušené poznatky především o charakteru trhové vsi Veligradu. Tím přispěl k poznávání regionálních dějin, ale ve svých důsledcích i k poznávání struktury osídlení a řemeslné výroby v přirozených trhových centrech, trhových vsích vůbec a v souvislostech s tím i k poznávání počátků středověkých měst. Z dosavadních předběžných hodnocení výsledků výzkumu zároveň jednoznačně vyplývá skutečnost, že daleko větší interpretační možnosti poskytují plošné odkryvy a výzkumy velikých areálů. Tyto možnosti nabízejí zejména záchranné akce na celospolečensky závažných stavbách socialismu. Do tohoto okruhu náleží právě i záchranný výzkum Slováckého muzea v areálu Veligradu-Starého Města.

Die Notgrabung in Uherské Hradiště-Staré Město in der Lage „Za zahradou“

Im Rahmen der Notgrabung untersuchte man in den Jahren 1977–1978 auf einer Fläche von 15 900 m² 156 Siedlungsobjekte. Aus diesen Objekten stammen 32 249 Funde aus der Zeit von 13.–17. Jh. Diese grosse Zeitspanne würde auf Grund der Stratigraphie in drei Phasen (A – 13. Jh., B – Ende des 13. Jh. bis erste Hälfte des 14. Jh., – Ende des 14. Jh. bis 17. Jh.) geteilt. Die Notgrabung brachte bemerkenswerte Ergebnisse für die Lösung der Entwicklungsstadien der mittelalterlichen Stadt und besonders für sog. villam forensem Veligrad.

